

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH  
SZTAB GENERALNY Oddział II.Inf.  
Ref.Wschód Nr.12560/II.Inf.II.

Warszawa dn.26.XI.21.

83215

*Konf*

D o

ADJUTANTURY GENERALNEJ

**PILNE**

NACZELNEGO WODZA.

2. XII

Belweder.

Zaraz na pierwszym posiedzeniu, po przemówieniach prezydenta Harding'a i Briand'a, przewodniczący konferencji, sekretarz Stanu Hughes, przedstawił wniosek delegacji Stanów Zjednoczonych w sprawie rozbrojenia i ograniczenia dalszych zbrojeń morskich Stanów Zjednoczonych, W. Brytanji i Japonji. Wniosek ten w ogólnych konturach przedstawia się jak następuje:

1/nierozpoczętnie budowy nowych okrętów, oraz zaniechania dalszej budowy już rozpoczętych okrętów pierwszej klasy, przewidzianych w programie zbrojeń morskich.

2/wycofanie starszych okrętów,

3/uwzględnienie obecnych sił zbrojnych zainteresowanych mocarstw,

4/wzięcie za podstawę ewaluacji sił morskich państw zainteresowanych ogólną sumę ich tonnage okrętów pierwszej klasy wraz z proporcjonalną ilością pomocniczych okrętów wojennych.

Cyfrowo projekt przedstawia się jak następuje:

Wszystkie państwa przestają budować flotę na okres 10 lat.

Stany Zjednoczone mają zniszczyć 15 okrętów w budowie ogólnej pojemnością 618 tys. ton, pozatem 15 już czynnych ogólnej pojemności 277 tys. ton.

W. Brytanja ma zniszczyć cztery okręty, znajdujące się

PILSUDSKI  
INSTITUTE  
ARCHIVES  
New York

357



w budowie ogólnej pojemności 172 tys.tonn, oraz 19 czynnych ogólnej pojemności 411 tys.tonn.

Japonja ma zniszczyć 7 okrętów w budowie pojemności 283 tys.tonn, oraz 10 czynnych o pojemności 169 tys.tonn.

Wobec tego ma pozostać:

Stanom Zjednoczonym 18 okrętów o pojemności 500 tys.tonn.

W Brytanji 22 okręty o pojemności 604 tys.tonn.

Japonji 10 okrętów o pojemności 300 tys.tonn.

Projekt pomija chwilowo zarówno flotę francuską jak i włoską.

Ostrze wyżej podanego projektu zwraca się bezwzględnie głównie w kierunku Japonji. Państwo to, w programie swych zbrojei morskich trzymało się następującego ~~się~~ planu. Chodziło o stworzenie nowej floty o pojemności ogólnej około 500 tys.tonn, a w pierwszym rzędzie o zbudowanie 8 linjowców i 8 krążowników bojowych. Był to program wystawiony w 1910 roku, który jednakże, wskutek jednoczesnego zwiększonego zapotrzebowania kredytu przez Min.Wojny, stał się szkopułem, o który przewracał się w Izbie każdy gabinet. W czerwcu 1914 roku przyjęto nareszcie kredyty na pozpoczęcie budowy 3 linjowców. Wypowiedzenie wojny w sierpniu 1914 roku pomogło gabinetowi br.Okuma'y przeforsować kredyty w kwocie 19 i pół miljonów yen na budowę 20 torpedowców.

Tymczasem Min.Marynarki zmniejszyło swój poprzedni program z powodu niemożności otrzymania kredytów do zbudowania tylko 4 linjowców i odpowiedniej ilości lekkich krążowników, oraz łodzi podwodnych. Program ten, nazwany "8-4" był przyjęty na sesji Izby w roku 1915/16. Rząd wprowadził do budżetu tylko pierwszą roczną ratę 45 miljonów yenów z ogólnej sumy 354 miljonów. W 1918-19 roku parlament uchwalił 6-cio letni program zbrojei dla osiągnięcia 8 ~~miljonów~~ linjowców i 6 krążowników bojowych, asygnując 350 miljonów yen na budowę 2 krążowników bojowych, 3 krążowników zwykłych i 75 torpedowców, łodzi podwod-



nych i.t.d..Ogólna suma więc kredytów wraz z latami poprzednimi wynosiła na sesji parlamentarnej w 1918-19 r.584 miliony yen.

Po wojnie europejskiej wprowadzono nowy system budowy okrętów. Linjowce dawne : 32 tys.tonn,armaty 12 i 14-calowe,oraz 23 węzły /godz./ powiększono w projekcie do 40 tys.tonn i 16-calowych armat. Krążowniki bojowe /poprzednio 27.500 ton,25 węzłów,armaty o kalibrze 12 i 14 cali/powiększono do 35 tys.tonn i 16-calowych armat.

Tymczasem na 41.sesji parlamentarnej minister marynarki,admiral Kato,wystąpił z wnioskiem zmienia dawnego programu "8-4" na program "8-8",który ma być skończony w 1927 roku,a rozpoczętym w 1923. Program "8-4" ma być zachowany aż do tego czasu.

Według tego programu /źródło japońskie/flota w 1927 roku miała się przedstawiać,jak następuje: 8 linjowców,8 krążowników bojowych,23 krążowniki,77 torpedowców,80 łodzi podwodnych,5 rzecznych kanonierek i 22 okręty specjalne.

Jeżeli weźmiemy budżet na marynarkę,jako pozycję ogólnego japońskiego budżetu,to okaże się,iż w 1921 i 1922 roku z ogólnej sumy budżetu 1,562.miljony yen,549 milionów,t.j.32% poświęcone jest na marynarkę. Jeżeli dodamy do tego 263 miliony yen,asygnowane na armję lądową,to otrzymamy sumę 762 milj.yen na obronę państwa,t.j. 49% całego budżetu. Inne informacje podają nawet większą sumę, gdyż 812 milj.yen./

W budżecie marynarki 55% przeznaczone jest na budowę nowych okrętów,co wynosi 17,5% ogólnej sumy podatków państwowych.

Co do wartości bojowej nowych okrętów japońskich,to pierwszy z linjowców "Nagato" spuszczoney został na wodę w listopadzie 1919 roku,a drugi "Mutsu" w maju 1920 roku w dokach Yokosuka.Pierwszy



z nich posiada pojemność 32.800 tonn, drugi 33.800 tonn. Uzbrojenie mają jednakowe, t.j. po 8 dział 16-calowych i po 20/22/dział 5,5-calowych. Szybkość tę samą, t.j. 23 węzły/godz. Następne okręty tej samej klasy "Kaga", "Tosa", "Owari", "Kii", oraz 2 jeszcze nieznane mają, jak powiedziano być skończone 1927 r.

Co do krążowników bojowych to w grudniu 1920 roku rozpoczęto w dokach Kure budowę pierwszego z nich "Akagi", za którym poszedł "Amagi", oraz w 1922 roku pójdą "Takao" i "Atago". Mają być one odpowiednikami krążowników amerykańskich klasy "Lexington". Pozatem 3 inne nienazwane jeszcze, a takie same krążowniki bojowe, mają być rozpoczęte w 1924 roku.

<Co do programu zbrojeń Stanów Zjednoczonych to, biorąc od 1910 roku, budżet powiększał 131 milionów dolarów w 1910. do 2.201 milj. w 1918 roku. W 1919 roku wynosił 613 milionów, a w 1920 426 milj... Budżet na rok 1922. przewiduje 494 milj., z tego 170 milj. na budowę nowych okrętów.>

Jako odpowiedniki na japońską klasę "Nagato" Stany Zjednoczone posiadają program budowy 11 linjowców, z których 2, t.j. "Maryland" oraz "Washington" są już spuszczone na wodę, a trzeci "West Virginia" ma być spuszczone w początkach grudnia podczas trwania konferencji. Mają one pojemność 32.600 tonn i posiadają po 8 dział 16-calowych przy szybkości 21 węzłów /godz. Jednakże z wymienionych wyżej 11 linjowców 6, a mianowicie: "Indiana", "Iowa", "Massachusetts", "Montana", "North Carolina" i "South Dakota" będą większe, mianowicie, posiadac będą po 12 16-calowych dział przy pojemności 43.200 tonn i szybkości 23 węzłów /godz.

Za odpowiedniki zaś japońskiego typu "Akagi" można uważać znajdującą się obecnie w budowie, która natrafia na wielkie trudności z



powodu braku kredytów, klasę krążowników bojowych "Lexington" składającą się, prócz wymienionego, z okrętów "Constellation", "Constitution", "Ranger", "Saratoga" i "United" States". Krążowniki te będą posiadały pojemność 43,500 tonn z uzbrojeniem: 8-16 calowych dział przy szybkości 33 węzły/godz...

Przyjęcie programu Hughes'a było bardzo różne. Jak przewidywano na większe trudności następuje stanowisko Japonji, która, nie bez słuszności, uważa się na konferencji za odosobnioną. Delegacja japońska zażądała kilku dni czasu do namysłu w sprawie opracowania kontropozycji. Oficjalna opinia japończyków, wypowiedziana przez członka delegacji japońskiej, admirała Kato, żąda przedewszystkiem gwarancji co do zniesienia punktów oparcia floty Stanów Zjednoczonych na Oceanie Spokojnym. Cztery najgłówniejsze z nich są Pearl Harbour na Honolulu, wyspa Guan, wyspy Samoa i port Subic Bay na Filipinach.

Krytycy fachowi zwracają jednakże uwagę, iż, wobec odległego terminu wykończenia krążowników klasy "Lexington", Stany Zjednoczone są tak ubogie w okręty o większej szybkości, iż, wobec kolosalnych rozmiarów Oceanu Spokojnego, istniejąca nawet przewaga ich linjowców będzie bezużyteczna, o ile nie będą one posiadały baz morskich bliżej kontynentu azjatyckiego. I tak, jak głoszą sprawozdania, bazy te, oprócz Honolulu, nie są pod względem bojowym poważnemi.

Co do Wielkiej Brytanji, to budżet floty na rok 1920-21 wynosi 90872300 l.-a za rok 1921-22-82479000 l. Należy przytym zaznaczyć i przedwojenny budżet /1913-14/ wynosił 48,809,000 l.

Posiada ona skompletowany całkowicie stan linjowców, a

więc:

1/5 jednostek klasy "Royal Sovereign" - o pojemności 25,750t.

8-miu działach 15 cal. i szybkości 23 węzł/godz.



2/5 jednostek klasy "Queen Elizabeth" - o pojemności 27,500 t.

8 działach 15 cal. i szybkości 25 węzłów/godz.

3/Okrety "Agincourt" i "Erin" /27,500 i 23,000 t./o 14-u 12 calo-

wych względnie 10-u 13,5 cal. działach i szybkości

21.5 węzłów/godz.

4/4 jednostki klasy "Emperor of India" - o pojemności 25,000 ton.

10-u działach 13,5 cal. i 21 węzłów/godz.

Jednostki te, zwłaszcza klasa "Royal Sovereign" odpowiadałyby ja-  
pońskiej klasie "Nagato" i amerykańskiej "Maryland".

Obecnie W. Brytania linjowców nie buduje wcale.

Co do krążowników bojowych, to zaznaczyć należy, iż w 1914 r. i  
1915 spuszczone 2/"Lion" i "Princess Royal" po 26.350 t.-8 dział 13.  
5 cal. i 28 węzłów/godz., oraz "Tiger"- 28:500 t.-8.13.5.cal. i 28 węzłów

Dla dalszych zbrojeń W. Brytanji znacznie mają jednakże dopiero  
"Renown" i "Repulse"- o pojemności 26,500 t.- 6-u 15 cal. działach  
i 32 węzłach/godz. oraz osławiony "Hood" o 41.200 t. pojemn. 8-u 15.cal.  
działach i 31 węzłów/godz.

Cztery okręty znajdujące się obecnie w budowie a podlegające  
według programu Hughes'a zniszczeniu są właśnie typu "Hood" wzgl.

"Super -Hood".-

O t r z y m u j a:

SZEF ODDZIAŁU II SZTABU GENERALNEGO

Adjutantura Generalna  
Pan Min. Spr. Wojsk.  
M.S. Zagr.  
Szef Sztabu Gen.  
Dep. Spr. Morskich.  
Ścisła Rada Wojenna.  
Szef Administracji.  
Oddz. IV. Sztabu Gen.  
Attaché Wojsk. w Paryżu  
" " " Londynie  
" " " Moskwie  
" " " Konspolu.



TRAKTAT między REPUBLIKĄ FRANCUSKĄ a RZĄDEM  
ANGORY.

Podpisany 20 października 1921 r. w Angorze przez upoważnionego Republiki Francuskiej p. FRANKLIN - BOUILLON z jednej, a Ministra Spraw Zagranicznych rządu Angory JUSSUF - Kemala Beya z drugiej strony.

Artykuł 1.

Wysokie strony układające się stwierdzają, że od podpisania niniejszego traktatu zakończy się między nimi stan wojenny; armje, władze cywilne i narody zostaną o tem natychmiast powiadomione.

Artykuł 2.

Od podpisania niniejszego traktatu jeńcy wojenni obojga państw jak również wszystkie osoby francuskie lub tureckie przytrzymane lub uwięzione zostaną uwolnione i odprowadzone na koszt strony która je zatrzymywała do najbliższego miasta, które zostanie wyznaczone do tego celu. Korzyści tego artykułu rozciągają się na wszystkich przytrzymanych i uwięzionych obu stron bez względu na datę i miejsce przytrzymania uwięzienia lub wzięcia do niewoli.

Artykuł 3.

W okresie maksimum dwumiesięcznym poczynszy od podpisania niniejszego traktatu wojska tureckie cofną się ku północy, a wojska francuskie ku południowi linii oznaczonej w artykule 8-mym.

Artykuł 4.

Evakuacja i zajmowanie, które odbędą się w okresie przewidzianym artykułem 3-cim, zostaną wykonane według uzgodnienia przez wspólne porozumienie mieszanej komisji wyznaczonej przez dowódców wojsk obu stron.

Artykuł 5.

Ogólna amnestja zostanie ogłoszona przez obie strony układające się na obszarach ewakuowanych od czasu zajęcia ich.



## Artykuł 6.

Rząd Wielkiego Zgromadzenia Narodowego Turcji stwierdza, że prawa mniejszości, uroczystie uznane w narodowym układzie będą przez niego potwierdzone na tej samej podstawie jak ta, która została ustalona przez konwencję zawartą w tej sprawie między mocarstwami Ententy, jej przeciwników i niektórymi z jej sprzymierzeńców.

## Artykuł 7.

Specjalne ustrój administracyjny zostanie ogłoszony dla okręgu Aleksandretty. Mieszkańcy rasy tureckiej tego okręgu będą się cieszyli wszelkimi ułatwieniami dla rozwoju swej kultury. Język turecki będzie tam miał charakter urzędowy.

## Artykuł 8.

Linja wspomniana w artykule 3-cim jest oznaczona i sprecyzowana jak następuje:

linja graniczna wyjdzie z punktu, który się oznaczy później, na zatoce Aleksandretty bezpośrednio południe od miejscowości Payas i skieruje się wyraźnie w kierunku Meidan - Ekbes/ stacja kolejowa i miejscowość pozostaje Syrii.

Stamtąd ruszy na południe-wschód w sposób aby zostawić Syrii miejscowość Marsova, a Turcji miejscowość Karnaka, jak również miasto Kilis; stamtąd osiągnie drogę żelazną przy stacji Tchoban-bey. Następnie będzie szła wzdłuż drogi żelaznej Bagdadzkiej, której nasyp zostanie na terytorjum tureckim do Nouseibine; Stamtąd pójdzie wzdłuż starej drogi między Nouseibine i Djezire-Ibn-Omer, gdzie dojdzie do Tygrysu. Miejscowości Nouseibine i Djezire-Ibn-Omer jak również droga pozostaną przy Turcji; oba kraje jednakowoż będą posiadały te same prawa dla używalności tej drogi.

Stacje i dworce, odcinka między Tchoban-bey i Nouseibine będą nale-



żały do Turcji jako część składowa nasypu kolejowego.

Komisja złożona z delegatów obu stron utworzona w okresie 2-miesięcznym od czasu podpisania niniejszego traktatu oznaczy wyżej wymienioną linię. Komisja ta przystąpi do robót w tym samym okresie.

#### Artykuł 9.

Grobowiec Suleiman-Szacha dziadka sułtana Osmana, założyciela dynastji otomańskiej /grobowiec znany pod nazwą Turk-Mezari/ położony w Djaber - Kalessi pozostanie wraz ze swemi przynależnościami w posiadaniu Turcji, która będzie mogła utrzymywać w nim straż i wzniesć nad nim sztandar turecki.

#### Artykuł 10.

Rząd Wielkiego Zgromadzenia Narodowego Turcji przyjmuje przekazanie koncesji odcinka Bagdadzkiej drogi żelaznej między Bozanti i Nousseibin jak również rozlicznych rozgałęzień zbudowanych w w. wilajecie Adany towarzystwu fransuckiemu wyznaczonemu przez rząd francuski ze wszystkimi prawami, przywilejami i pierwszeństwami przywiązanemi do koncesji, w szczególności w tem co dotyczy eksploatacji i ceł.

Turcja będzie miała prawo prowadzenia swych transportów wojskowych drogą żelazną z Meidan-Ekbes do Tchoban-bey w strefie Syryjskiej, a Syryja będzie miała prawo prowadzenia swych transportów wojskowych drogą żelazną z Tchoban-bey do Nousseibin w strefie tureckiej.

Na tym odcinku i tych rozgałęzieniach w zasadzie nie będzie mogła być ustanowiona żadna taryfa różniczkowa. Oba rządy jednak zastrzegają sobie prawo opracowania w razie stosownej okoliczności na zasadzie wspólnego porozumienia wszystkich odstępstw od tej zasady, jakie by stały się koniecznymi.

W razie niemożliwości porozumienia każda strona utrzyma swą wolność



zakład działania.

Artykuł 11.

Utworzy się komisja mieszana po ratyfikacji niniejszego traktatu w celu zawarcia konwencji celnej między Turcją i Syrią. Warunki jak również czas trwania tej konwencji zostaną ustalone przez wspomnianą komisję. Aż do zawarcia wyżej wspomnianej konwencji oba kraje zatrzymają swą wolność działania.

Artykuł 12.

Wody Kouveik zostaną rozdzielone między miastem Alep i określem północnym pozostającym przy Turcji aby udzielać w równym stopniu korzyści obu stronom.

Miasto Alep będzie mogło równocześnie zbudować na swój koszt wodociąg na Eufracie na terytorjum tureckim, aby zaspokoić potrzeby okręgu.

Artykuł 13.

Mieszkańcy osiedli lub wpół koczownicy posiadając prawo pasterstwa lub posiadając własności po jednej lub po drugiej stronie linii oznaczonej a artykule 8-ym będą, w dalszym ciągu jak i przed tem wykonywali swoje prawa. Będą oni mogli dla celów ich eksploatacji swobodnie i bez opłat żadnego prawa celnego lub pasterskiego zarówno jak żadnej taksy przenosić sprzęz jednej strony tej linii na drugą swe bydło razem z przychówkiem, swoje narzędzia, swoje przybory, swoje ziarno i produkty rolnicze przy jednoczesz<sup>nym</sup> zaznaczeniu, iż obowiązani oni są płacić podatki i opłaty stosowne w kraju, gdzie mają miejsce zamieszkania.



W związku z zawartym układem między Republiką francuską, a rządem Angory Minister Spraw Zagranicznych Angory Jussuf Kamel-bey wystosował następujące pismo do przedstawiciela Francji p. Franklin - Bouillon

Angora 20. października 1921 roku.

Exelencjo!

Pozwalam sobie mieć nadzieję, że traktat zawarty między rządem i Wielkim Zgromadzeniem Narodowym Turcji, a rządem Republiki Francuskiej z celem ustalenia ostatecznego i trwałego pokoju pociągnie za sobą odnowienie i utrwalenie ścisłych stosunków, które egzystowały w przeszłości między dwoma narodami podczas gdy rząd Republiki Francuskiej usiłował rozwiązać w duchu serdecznego porozumienia wszystkie zagadnienia mające wpływ na niepodległość i suwerenność Turcji.

Rząd Wielkiego Zgromadzenia chcąc z drugiej strony przyjść z pomocą rozwojowi rzeczywistych interesów między dwoma krajami poleca mi oznajmić Panu iż skłonny jest do udzielenia koncesji w kopalniach żelaza, chromu i srebra znajdujących się w dolinie Harchite na czas 99-ciu lat towarzystwu francuskiemu, które będzie musiało przystąpić w okresie 5-cio letnim poczynwszy od podpisania niniejszego traktatu do eksploatacji tej koncesji przez grupę utworzoną według praw tureckich z udziałem kapitałów tureckich aż do 50%.

Poza tem rząd turecki gotów jest wzięść pod uwagę z największą przychylnością inne dezederaty, które mogły być sformułowane przez grupy francuskie w sprawach dotyczących koncesji górniczych, kolejowych portowych i rzecznych z warunkiem, że wspomniane dezederaty będą się stosowały do interesów wzajemnych Turcji i Francji.



Z drugiej strony Turcja pragnie korzystać <sup>z</sup> współpracy francuskich profesorów specjalistów w swych uczelniach zawodowych. W tej sprawie oznajmi ona później rządowi francuskiemu swe potrzeby.

Nakoniec Turcja spodziewa się że od zawarcia traktatu rząd francuski będzie łaskaw upoważnić francuskich kapitalistów do wejścia w stosunki ekonomiczne i finansowe z rządem Wielkiego Zgromadzenia Narodowego Turcji.-